

۲۰۲۴/۰۵/۰۸

نویسنده: لیون بی پولادا

ارسالی: نبیل عزیزی

ترجمه و تلخیص: مجیب الرحمن اتل

امان الله خان متولد و پرورده دوره‌یی بود که در آن عظمت جهان اسلام رو به انحطاط نهاده و روشنفکران دینی چون محمد عبده، سید جمال‌الدین افغان و سید احمد خان از شمال افریقا تا هندوستان تلاش می‌کردند مسلمانان را از حالت رقت بار همدیگر آگاه سازند.

ترک‌های جوان هم پیوند خود را با سنت بریده و وارد مرحله جدیدی از مدرنیته می‌شدند و جهان به سرعت در حال تغییر بود. اما همه این تحولات راهی به افغانستان باز نکرده و افغانستان در بین دو قدرت بزرگ استعماری (روسیه و هند بریتانیایی) با همان ساختارهای سنتی و قبیله‌ی باقی مانده بود که همه این‌ها شاه جوان را مایوس می‌ساخت. امان الله خان با وجود این‌که تا سال ۱۹۲۷ هیچ گاهی خارج از افغانستان سفر نکرده بود، ولی به خوبی از پیشرفت و تحولی که در جهان اتفاق می‌افتاد آگاهی داشت.

از نظر مورخان، مادر امان الله خان (علیا خانم) بانوی اول دربار که متعلق به خانواده با نفوذ بارکزیایی (لوی ناب) بود در شکل‌دهی شخصیت اولیه امان الله خان نقش مهم داشت.

پدر علیا خانم شیردل خان و برادر او لوی ناب خوشدل خان از سرداران مهم قندهاری بودند. علیا خانم با موقف بلندی که در میان بقیه زنان حبیب الله خان داشت، فرزند خود امان الله خان را شایسته جانشینی حبیب الله خان می‌دانست و به همین منظور او را با توانایی‌های که داشت برای آینده سیاسی افغانستان تربیت می‌کرد. از آنجا که بارکزیایی‌ها تجربه تلخی از دو جنگ افغان و انگلیس داشتند، این تجربه در تربیت خانوادگی امان الله خان موثر بود. تأثیرپذیری او از طریق خانواده مادری، او را با روحیه ضد انگلیس بزرگ ساخت.

آنچه در ایام نوجوانی او قابل تأمل است، این است که امان الله خان علاقه جدی در مباحث دینی داشت و پی هم با علما وارد بحث می‌شد اما پاسخ‌هایی که دریافت می‌کرد او را شدیداً مایوس می‌ساخت. او این بی‌خبری و جهل افغان‌ها را حاصل سیاست‌های امپریالیستی بریتانیا می‌دانست که افغان‌ها را عمداً در انزوا قرار داده از هر نوع تحول و روشنگری فکری به دور نگه می‌داشت.

ازدواج‌های ناموفق او نقش مهمی در رابطه با دیدگاه او نسبت به زنان افغان داشت. ازدواج اول او زمانی که تنها ۱۶ سال داشت اتفاق افتاد و این ازدواج فقط چند روز طول کشید و به طلاق انجامید.

بار دوم در سن ۱۸ سالگی با «شهزاده خانم» ازدواج نمود که هنگام ولادت از دنیا چشم پوشید. هردو ازدواج توسط علیا خانم مادر امان الله خان تنظیم شده بود و آن را می‌توان تجربه تلخی دوره نوجوانی او دانست.

د پانو شمیره: له 1 تر5

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاري ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de

پاڼه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پاڼوالي د ليکوال په غاړه ده، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکې په څير و لولئ

بار سوم زمانی که ۲۱ سال داشت با ثریا طرزی، دختری تازه‌برگشته از ترکیه، که سرشار از استعداد و دانایی بود آشنا شد و این بار با انتخاب خودش با ثریا ازدواج کرد و روزهای شاهی و غربت هردو را تا آخر عمر با او گذراند. با حمایت ثریا، امان‌الله خان (انجمن حمایت نسوان) را ایجاد کرد که در راس آن خواهر امان‌الله خان (کبرا جان) قرار گرفت تا در راستای تامین حقوق زنان و همچنان علیه خشونت‌های خانوادگی فعالیت کند. بیرون آمدن پیروزمندانه امان‌الله خان از جنگ سوم افغان و انگلیس که منجر به استقلال افغانستان شد او را به چهره مجاهد نه تنها بین طبقه روحانیون افغانستان؛ بل به عنوان الگو میان ناسیونالیست‌هایی که در بقیه کشورهای اسلامی علیه انگلیس می‌جنگیدند مبدل ساخت. میان مسلمانان خارج از افغانستان حتی این امیدواری را به وجود آورد که امان‌الله خان می‌تواند جانشین خلافت عثمانی از دست رفته شود.

امان‌الله خان افغان‌ها را دوست داشت و معتقد بود که او هیچ تفاوتی با هیچ فرد دیگری ندارد و زمانی که به‌خاطر سفر اروپایی خود وارد ممبئی شد، انگلیس‌ها با آن روحیه خود برتربینی استعماری تشریفات خاص دولتی را برای او در نظر گرفته بودند که امان‌الله خان با آن موافقت نکرد و این کار باعث ناراحتی میزبانان انگلیس شد. او به عنوان کسی که استقلال خود را از یک قدرت بزرگ استعماری به‌دست آورده بود مورد پذیرایی گرم تقریباً تمام سران مهم دول اروپایی قرار گرفت. بعد از سفر اروپا و ملاقات با کمال اتاترک و رضا شاه، شاه ایران، امان‌الله خان متقاعد شد که می‌توان افغانستان را که از کاروان تجدد کاملاً عقب مانده بود با سرعت بیشتر در مسیر توسعه قرار داد. برخلاف آن‌هایی که گمان می‌کنند امیر آدم ترسو بود، باید گفت که امان‌الله خان آدم شجاع و نترسی بود. او حتی در جرگه و نشست آن‌هایی که علیه او شورش کرده و با سیاست‌های او مخالف بودند بی‌باکانه حاضر می‌شد و به ایراد سخنرانی می‌پرداخت. در حالی که بیم آن می‌رفت که آنها امیر را هدف قرار بدهند. باری زمانی که از پغمان تنها با موتر خود به‌طرف کابل روان بود مورد حمله مسلحانه قرار گرفت. بدون این‌که او بداند حمله‌کننده‌ها چند نفر هستند موتر را توقف داده حمله‌کننده را که تنها یک نفر بود دستگیر نموده و در مسیر راه به پسته پولیس تسلیم می‌کند.

فلسفه سیاست او، تا حد ممکن عدم به‌کارگیری خشونت در مقابل شهروندان کشور خودش بود، سیاستی که به هیچ وجه با سیاست جدش، امیر عبدالرحمن خان همخوانی نداشت.

امان‌الله خان را می‌توان بدون شک آغازگر فصل نو و تجددخواهی در تاریخ افغانستان دانست. گام‌های او که او برداشت، در صورتی که عملی می‌شد، ساختارهای سیاسی و اجتماعی افغانستان را دگرگون ساخته، افغانستان را امروز در زمره ملت‌های با افتخار و متمدن منطقه قرار می‌داد.

به‌طور کلی، برنامه‌های تجددخواهانه او را می‌توان به سه دوره تقسیم کرد. دوره اول بین سال‌های ۱۹۱۹ الی ۱۹۲۳ بر تغییر بنیادی در ساختارهای حقوقی، قضایی و اداری حکومتداری متمرکز بود.

مرحله دوم را می‌توان بین سال‌های ۱۹۲۴ الی ۱۹۲۸ دانست که بعد از شورش قبایل منگل با آهستگی پیش می‌رفت و در حقیقت تطبیق تدریجی برنامه‌های دوره قبلی بود. او که بعد از برگشت از سفر اروپایی و بازدید از کشورهای اسلامی شدیداً از عقب‌ماندگی ملت خود متأثر شده بود درصدد آن شد تا با سرعت ممکن برنامه‌های تجددخواهانه خود را تطبیق کند و آن را می‌توان دوره سوم مدرنیته او خواند که فقط شش ماه ادامه یافت.

برنامه‌های تجددخواهانه دوره سوم در آگست و همچنان ماه اکتوبر سال ۱۹۲۸ توسط شخص امان‌الله خان با جزئیات در مدت چهار روز به اعضای لویه جرگه ارایه شد که متأسفانه پیش از تطبیق با شورش حبیب‌الله کلکانی متوقف گردید و بسیاری آنها فقط در حد پیشنهاد و چشم‌انداز باقی ماندند. چنین عقب‌گردی برای آینده سیاسی و اجتماعی افغانستان فاجعه‌بار بود.

نکات مهم هر سه دوره را می‌توان این گونه خلاصه کرد:

اصلاحات اجتماعی و تعلیمی

- ۱ پوشش لباس رسمی در ادارات دولتی
- ۲ تشویق مردم به‌خاطر دور کردن برقع و روبنده غیر مناسب (اما منع قرار داده نشد).
- ۳ حقوق زنان در مرحله اول و با تصویب نظام‌نامه به آنها اعطا گردید و زنان حق انتخاب همسر را به‌دست آوردند.
- ۴ چندهمسری با وجود این‌که هیچ‌گاهی منع قرار داده نشد، ولی در راستای کم‌همسری تشویق به‌عمل آمد.
- ۵ نظام برده‌داری رسماً طی فرمائی به تاریخ ۱۹۲۱ ممنوع اعلام شد.
- ۶ کار اجبار «بگین» در مرحله اول ممنوع شد.

د پانو شمیره: له 2 تر5

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de یادونه: دلپکنی د لیکنيزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هيله من یو خپله لیکنه له رالیولو مخکې په څیر و لولی

- ۷ مصارف گراف عروسی، خیرات و بقیه مراسم در مرحله اول ممنوع اعلام گردید.
- ۸ تنظیم و ترتیب امور متعلمین در سال ۱۹۲۸ پیشنهاد شد.
- ۹ سن ازدواج برای پسران ۲۲ و برای دختران ۱۸ پیشنهاد شد اما توسط لویه جرگه رد گردید.
- ۱۰ تعدادی از پروژه‌های عام‌المنفعه که تکمیل و یا فقط در حد پیشنهاد باقی ماند شامل دارالایتام، دو باب شفاخانه، یک باب زایشگاه، ایجاد حلال احمر، آموزش قابله‌ها، ایجاد شفاخانه‌های سیار و سیستم آبرسانی بهداشتی از پغمان به کابل.
- ۱۱ نصاب تعلیمی مدرن توسط آموزگاران هندی معرفی و توسط استادان فرانسوی تقویت گردید.
- ۱۲ آموزش‌های حرفه‌ای پیشنهاد گردید.
- ۱۳ آموزش ابتداییه اجباری در سال ۱۹۲۴ پیشنهاد و در سال ۱۹۲۸ تلاش برای تطبیق آن صورت گرفت.
- ۱۴ مکتب طبی در سال ۱۹۲۸ پیشنهاد گردید.
- ۱۵ مکتب اقتصاد خانوداگی برای زنان پیشنهاد گردید.
- ۱۶ مکتب ترکی که در آن زبان انگلیسی، آلمانی و فرانسوی تدریس می‌گردید، پیشنهاد شد.
- ۱۷ ایجاد مکتب اصول دفتری برای مامورین و محاسبین.
- ۱۸ ایجاد مکتب آموزش‌های اداری برای والیان و مامورین ولایتی.
- ۱۹ تاسیس مکتب امانیه و بعد استقلال به زبان‌های خارجی.
- ۲۰ تاسیس دارالمعلمین در سال ۱۹۲۷
- ۲۱ معلمین سیار برای کوچی‌ها
- ۲۲ ایجاد اکادمی و پشتو تولنه
- ۲۳ -تاسیس اکادمی پولیس در سال ۱۹۲۴
- ۲۴ پیشنهاد به‌خاطر ایجاد لیسه‌های ولایتی همانند لیسه امانی و نجات در سطح ولایات.
- ۲۵ کمپاین برای تعلیم و تربیه دختران در هر سه دوره و از جمله ایجاد دو مکتب به حمایت ثریا طرزی و مادر امان‌الله خان و فرستادن ۲۸ دختر برای ادامه دروس ثانویه به ترکیه.
- ۲۶ ادامه تحصیل در خارج از کشور در سال ۱۹۲۳ تسهیل گردید و در سال ۱۹۲۸ پیشنهاد شد که جوانان بی‌کار به فابریکه‌های اروپایی به‌خاطر کار فرستاده شوند.

اصلاحات فرهنگی

- ۱ -مکتب هنر ها (نقاشی، موسیقی، مجسمه‌سازی و قالین‌بافی) در سال ۱۹۲۸ پیشنهاد گردید.
- ۲ -نمایش فلم در اواخر ۱۹۲۰ در افغانستان معرفی شد.
- ۳ -در پهلوی نشریه (امانی افغان)، نشریه‌های متعدد دیگر در کابل و سایر ولایات آغاز به کار کردند.
- ۴ -تقویم هجری شمسی معرفی گردید.
- ۵ -با امضای تفاهمنامه باستان‌شناسی بین فرانسه و افغانستان در سال ۱۹۲۳، اولین گام‌های تحقیقاتی باستان‌شناسی در افغانستان برداشته شد و تاسیس موزیم افغانستان حاصل این تفاهنامه بود.
- ۶ -در سال ۱۹۲۸ پیشنهاد شد تا کتابخانه‌های عامه تاسیس و مبلغ پنج روپیه از هر دانش‌آموز جمع‌آوری گردد.

اصلاحات سیاسی

- ۱ -تصویب اولین قانون اساسی افغانستان در سال ۱۹۲۳
 - ۲ -ساختار دولت تعریف و وزارت‌خانه‌ها ایجاد گردید.
 - ۳ -تجدید و تنظیم ساختارهای نهادهای ولایتی و ولسوالی‌ها
 - ۴ -حقوق شهروندی به تمام افغان‌ها اعطا گردید.
 - ۵ -تاسیس یک حزب منسجم سیاسی تحت نام (حزب استقلال و تجدد) پیشنهاد شد ولی زمینه عملی شدن آن فراهم نشد.
 - ۶ -ایجاد اداره ملی شناسایی هویت و توزیع شناسنامه برای شهروندان افغان در نظر گرفته شد.
- اصلاحات در بخش قانون‌گذاری
- ۱ -مجلس قانون‌گذاری (محل قانون) در سال ۱۹۱۹ تاسیس گردید.
 - ۲ -در قانون اساسی سال ۱۹۲۳ بخشی از کرسی‌های شورای ملی و شوراهای ولایتی انتصابی و انتخابی هر دو در نظر گرفته شدند.

د پانو شمیره: له 3 تر 5

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
 یادونه: دلیکني د لیکنيزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هیله من یو خپله لیکنه له رالیولو مخکې په څیر و لولئ

- ۳- مجلس بزرگ (همچو لویه جرگه) سالانه به خاطر بازنگری عملکرد دولت در نظر گرفته شد.
- ۴- قوه قانون گذاری دو مجلسه در سال ۱۹۲۸ پیشنهاد گردید. شورای ملی باید کاملاً انتخابی و مشرانو جرگه نیمه انتخابی و نیمه انتصابی در نظر گرفته شد.
- ۵- محاکم ابتداییه و استیناف تحت نظامنامه محاکم در سال ۱۹۲۳ تنظیم گردیدند.
- ۶- اجرای قوانین وضعی برای حقوق جزا، حقوق مدنی و حقوق تجاری توسط محاکم مطابق ماده ۲۴ قانون اساسی در نظر گرفته شدند.
- ۷- قانون شرعی اساس قانون وضعی (سکولار) قرار گرفت و در حالت خاموشی قوانین وضعی (سکولار) ارجحیت به شریعت داده می شد.
- ۹- خون بها مطابق پیشنهاد سال ۱۹۲۸ در قضایای جزایی باید منع قرار داده می شد.

اصلاحات در بخش های اجرایی

- ۱- برای اولین بار روابط خارجی با کشورهای آسیایی و اروپایی برقرار شد و جهت تحکیم روابط سیاسی و تجاری عملاً گام برداشته شد.
- ۲- گام های جدی علیه فساد اداری بعد از به قدرت رسیدن امان الله خان برداشته شد.
- ۳- قطع پرداخت مبلغ خاص برای خان ها، اشراف و بستگان دور دربار بعد از به قدرت رسیدن امان الله خان عملی گردید.
- ۴- لغو تشریفات خاص، رتبه و القاب در سال ۱۹۲۸ پیشنهاد شد.
- ۵- تقاعدی مطابق قانون برای مامورین دولتی در نظر گرفته شد.
- ۶- بئریق ملی به منظور این که بتواند روحیه ملی و اسلامی را نشان بدهد در سال ۱۹۲۸ تغییر کرد.

اصلاحات نظامی

- ۱- نظام عسکری از هشت نفری به نظام همه شمول تغییر کرد و مدت خدمت عسکری از دو سال به سه سال بلند برده شد.
- ۲- اکادمی نظامی دوباره بازسازی و مریبان ترکی در آن مشغول تربیه نظامیان افغان شدند.
- ۳- واحدهای مسن نظامی لغو و به جای آن قوه جوان گماشته شد.
- ۴- برای اولین بار قوه هوایی افغانستان تاسیس و افسران در روسیه، فرانسه، ایتالیا و ترکیه آموزش دیدند.
- ۵- تعلیمات کدر مسلکی در سال ۱۹۲۸ آغاز شد و مطابق توافق نامه که بین انگلستان و افغانستان صورت گرفت، کدر افغانستان قرار بود در سندهورست انگلستان آموزش ببیند.

اصلاحات مذهبی

- ۱- پرداخت پول خاص برای ملاها کم یا هم لغو گردید.
- ۲- نظام محتسب که در حقیقت کارکرد نظارتی دینی و مذهبی داشت لغو گردید.
- ۳- مکاتب برای آموزش مسلکی ملاها ایجاد شد.
- ۵- ملاهای تحصیل یافته مکتب دیوبندی هندوستان در سال ۱۹۲۸ بی اعتبار شناخته شد.
- ۶- مکتب قضات در سال ۱۹۲۸ پیشنهاد شد و همچنان فیصله به عمل آمد تا تنها فارغان تحصیل یافته مکاتب جدید می توانند به حیث قاضیان گماشته شوند.
- ۷- روز استراحت از جمعه به پنجشنبه تغییر کرد و روز جمعه برای مراسم عبادی در نظر گرفته شد.
- ۸- نظام پیر و مرید در اردو و نظام عسکری در سال ۱۹۲۸ لغو گردید.
- ۹- عواید بر وقف که از زمان امیر عبدالرحمن خان در بعضی موارد اخذ نگردیده بود، ملی و همه شمول اعلام گردید.

اصلاحات اقتصادی

- ۱- تمام نظام مالیاتی در سال ۱۹۲۰ دوباره ترتیب و تنظیم گردید. همچنان جمع آوری مالیات از جنس به پول نقد تغییر کرد.

د پانوی شمیره: له 4 تر 5

افغان جرمن آنالین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پټه له مور سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
 یادونه: دلیکني د لیکنيزي بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هیله من یو خپله لیکنه له رالیولو مخکې په څیر و لولئ

- ۲- تعرفه‌های گمرکی جدید به منظور واردات و صادرات انتشار یافت و وظایف گمرکی داخل کشور به منظور رشد اقتصاد بومی لغو شد.
- ۳- احصانیه مواشی به منظور پرداخت مالیات آغاز گردید.
- ۴- سروی کادستری (سروی اراضی) به منظور مالیات بر اراضی آغاز گردید.
- ۵- اولین بودجه دولتی افغانستان در سال ۱۹۲۲ ترتیب گردید.
- ۶- نظام محاسبات دولتی مدرنیزه شد و سیستم وارده دو رقمی و بعد اعداد به شیوه محاسبات غرب در نظر گرفته شد.
- ۷- نظام باقیات که در آن مامور و حتی خانواده او بعد از مرگ مامور، مسوول پرداخت و حساب او دانسته می‌شد لغو گردید.
- ۸- سیستم میزان و وزن متریک معرفی گردید اما فرصت اجرا نیافت.
- ۹- پول جدید افغانی در سال ۱۹۲۳ معرفی گردید.
- ۱۰- بانک ملی و ایجاد اتاق‌های تجارت در سال ۱۹۲۸ پیشنهاد گردید.
- ۱۱- پروژه‌های وسیع ارتباطات در تمام دوره‌های زمامداری امان‌الله خان در حال تطبیق بودند که شامل سرک‌ها، خطوط تلفون، تلگراف، خدمات پوستی و شمولیت در اتحادیه پوست جهانی، احداث پل‌ها و اولین برنامه خدمات هوایی ملکی می‌شدند. در سال ۱۹۲۸ شرکت مشترک فرانسوی و آلمانی سروی احداث خطوط آهن (ریل) را در افغانستان آغاز نمود.
- ۱۲- کارهای ساختمانی بزرگ چون اعمار قصرهای دارالامان و پغمان و تعمیر ساختمان‌های دلتی آغاز گردید. قصرهای کهنه بازسازی و پارک‌ها، فواره‌های آب، باغ‌های شاهی، بازارها، کالج، هتل‌ها، سیستم آبرسانی، و حتی زندان‌های جدید احداث و اعمار گردیدند.
- ۱۳- برنامه همه‌جانبه صنعتی پیشنهاد شد و قانون که باعث تشویق سرمایه‌گذاری می‌شد در سال ۱۹۲۳ به تصویب رسید. در سال ۱۹۲۸ امان‌الله خان تعداد از فابریکه‌های کوچک را در اروپا خریداری نموده تا خلای واردات را در عرصه منسوجات، گوگرد، صابون، برق آبی و بقیه موارد را پر کند.
- ۱۴- برنامه همه‌جانبه استخراج معادن در سال ۱۹۲۸ پیشنهاد شد که قرار بود لاجورد توسط یک شرکت آلمانی استخراج شود و در ضمن معادن آهن افغانستان را سروی نماید. استخراج معادن ذغال و سنگ مرمر همچنان آغاز گردید. روسیه عهده‌دار استخراج نفت و گاز شد و برای آموزش دانشجویان افغان آموزش‌های ساحوی در باکو در نظر گرفته شد.
- ۱۵- تجارت مورد تشویق قرار گرفت و قوانین تجاری برای بازرگانان زمینه تجارت و حمایت آن را فراهم ساخته، نخستین شرکت‌های تجاری در هرات آغاز به کار کردند.
- ۱۷- زمینه توسعه و انکشاف زراعتی فراهم شد و شخص امان‌الله خان در نمایشگاه‌های زراعتی با لباس‌های ملی ظاهر می‌شد. برنامه بزرگ جنگل‌پروری در نظر گرفته شد و زمین‌های دولتی برای تشویق دهاقین به قیمت پایین فروخته شد تا قشر کشاورز مورد حمایت قرار گیرد. وزارت زراعت و همچنان لیسه زراعت برای بار نخست آغاز به کار کردند.

اقتباس از : روزنامه راه مدنیّت

د پانوی شمیره: له 5 تر5

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پټه له مور سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنيزي بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیولو مخکي په څیر و لولئ